

Martin Pollack

absynt
prekliati/reportéri

Najmä Slovanov považujú
za nekultivovaných lenivcov,
ktorí sa nevedia asimilovať,
prevláda názor, že štátu
prinesú viac problémov
ako úžitku.

Americký cisár

Masový útek
z Haliče

~~absynt~~

**Martin
Pollack
Americký cisár
Masový útek
z Haliče**

Preklad: Michal Hvorecký

Prekliati reportéri
Absynt 2016

Obsah

- 7 Zvedení na útek
- 19 Neželaní cudzinci
- 29 Albert Ballin
- 35 Obchod sdelikátnym mäsom
- 47 Stvoriteľky anjelov
- 53 Haličská chudoba včísloch
- 65 Židovskí utečenci vBrodoch
- 71 Osvienčim, Oświęcim, Auschwitz, Oschpitzin
- 77 Loď duchov F. Misser
- 81 Masový proces
- 91 Štyridsať plných debien
- 101 Zelenáči achocholíci
- 111 Nemec na cestách do Ameriky
- 119 Johnstovnský horor
- 131 Podvodníci alovci sedliakov
- 141 Obchodovanie sľuďmi
- 147 Hory mŕtvych koní
- 155 Uteč odtiaľto
- 165 Fusgejer
- 173 Brazílska horúčka
- 183 Polacas
- 193 Škodlivé živly
- 199 Grine kusine
- 209 Vykúp sa uBallina!
- 217 Moskovský raj
- 223 Križ vBrutovciach
- 231 Autorská poznámka na záver
- 233 Doslov: Územia kontaminované dejinami

Copyright © by Paul Zsolnay Verlag Wien 2010
Z nemeckého originálu KAISER VON AMERIKA.
Die grosse Flucht aus Galizien
Preklad: Copyright © by Michal Hvorecký
Redakcia textu: Ján Púček
Jazyková úprava textu: Marta Blašková Maňáková
Dizajn, návrh obálky a sadzba: Pavlína Morháčová

Vydavateľstvo Absynt, 2016
www.absynt.sk

ISBN 978-80-89845-46-0

Zvedení na útek

23. marca roku 1888 zadržala policajná hliadka v dedinke Staré Stawy vzápadnej Haliči štyroch Slovákov. Staré Stawy ležia neďaleko Osvienčimu, po nemecky Auschwitzu, len pár kilometrov od hranice s Pruskom.

Slováci putovali pešo. Najprv neodpovedali ani na jednu otázku, zaryto mlčali atvárali sa, že po poľsky nerozumejú ani slovo, len krčili plecami akruťili hlavami. Napokon dal jeden z policajtov najmladšiemu zo skupiny, ešte takmer decku, zopár štuchancov, a až potom sa muži zákona konečne niečo dozvedeli. Chlapi priznajú farbu: pochádzajú z Uhorska, zobce Brutovce v Spišskom grófstve, achystajú sa vycestovať do Ameriky.

Štyria muži okrem skromného vysvetlenia apár guldenov nič ďalšie v rukách nemali, atak ich polícia eskortovala do Starých Stawov apredviedla ich pred starostu, ktorý vystavil príkaz na ich deportáciu naspäť do miesta bydliska.

Skôr než úrad dokázal chudobných mládencov transportovať domov, sa však tridsaťročnému Mathiasovi Komarovi, osemnásťročnému Pálovi Popovicovi, šestnásťročnému Janovi Virosztekovi aštrnásťročnému Jakobovi Komarovi podarilo utiecť. Po mužoch okamžite vyhlásili pátranie, ale márne.

Dolapenie anásledné zmiznutie štyroch mladých mužov vyvolá hektickú činnosť arozsiahlu korešpondenciu medzi haličskými auhorskými úradmi. Akoby nešlo oneškodných utečencov, ale onebezpečných zločincov, ktorých treba snasadením všetkých prostriedkov zatknúť.

Starosta Starých Stawov najprv prípad nahlási nadriadenému úradu vhlavnom meste okresu vBialej. Po Slovákoch ostali iba tri guldeny, ktoré policajti zobrali najstaršiemu zo štvorice, ostatní traja peniaze nemali. Niesli len biednu batožinu – drevený kufor so zámkom apár uzlíkov-, atú si pri úteku vzali so sebou. To však starosta vspráve neuvedie, zrejme sa bojí, že mu niekto vytkne zanedbanie služobných povinností; aspoň batožinu mohol zabaviť austrážiť na bezpečnom mieste!

Omesiac neskôr posielala krajský kapitán zBialej ctihodnému richtárstvu vLevoči list sotázkou, či sa už štyri stratené indivídua medzičasom vrátili domov. Vúradnej listine sa uvádza oficiálny maďarský názov obce Brutócz. Okrem toho majú uhorské úrady vysvetliť, kto Mathiasovi Komarovi ajeho priateľom pomohol dostať sa zBrutoviec na pruskú hranicu. Neskúsení dedinčania by takú cestu sami určite nezvládli.

Haličskí úradníci podozrievajú Simona Herza, zástupcu hamburskej emigračnej agentúry vOsvienčime, ktorý iste zviadol Slovákov na útek, aby im predal lodné lístky do Ameriky. Čo ak sa Herz so štvoricou tajne stretol po úteku zo Starých Stawov apotme mužov prepašoval cez neďalekú hranicu do Pruska? Zpohraničnej stanice Mysłowice sa dá vlakom hravo docestovať až do Berlína aodtiaľ do Hamburgu alebo Brém, dvoch hlavných nemeckých utečeneckých prístavov.

Levočský richtár starostovi Brutoviec prikáže, aby celú záležitosť vyšetril. Nariadi výsluch rodinných príslušníkov všetkých štyroch utečencov. Dozvie sa, že mladíkov kpruskej hranici odviezol spišský povozník. Tam chlapov zadržala c. k. policajná hliadka azabavila Mathiasovi Komarovi päť guldenov. Dva guldeny mu strážcovia verejného poriadku vrátili atri skončili na úrade. Tri guldeny, ktoré sa neskôr objavili na krajskom úrade vBialej. Všetko sa zdá byť vporiadku.

„Nič viac sa nevie, len to, že všetci dotyční sa už nachádzajú v Amerike. Na pruskej hranici mal dotyčných vyzdvihnúť pán Simon Herz, ktorý ich autom previezol na druhú stranu,“ uzatvára spis.

Zdá sa, že výpoveď potvrdzuje podozrenie, ktoré padá na vysťahovaleckého agenta. Ako sa mu podarilo nadviazať so Slováckmi spojenie? Vyzdvihol ich v Starých Stawoch? Ako sa ozatknutí dozvedel?

Otázky zostávajú nezodpovedané. Simon Herz z Osvienčimu zjavne disponuje podozrivo dobrými úradnými kontaktmi. Záznam z výsluchu príbuzných podpísali Maria Komara, manželka Mathiasa Komaru, Maria Virosztek, mama Johanna Viroszteka, Maria Komara, mama Jakoba Komaru a Johann Popovic, otec Paula Popovica. Iba manželka Mathiasa Komaru sa dokázala podpísať, ikeď neisto a roztrasene, ostatní urobili len krížiky.

Písanie mien sa v jednotlivých dokumentoch líši. Raz sa uvádza Paul Popowicz, inokedy Pál alebo Pavol Popovic, Popovič, neskôr aj Popovich alebo Popovics, Mathias Komara a Maciej Komar, Jan Virosztek a Johann Virosztak, ale aj Wirostak, čo veľmi rozčuľuje úradníkov, ktorí sa svedomito snažia udržať si v prípade prehľad.

Zmätok sa začína už pri pomenovaní dediny, z ktorej štvorica pochádza. Do roku 1899 sa nazývala po maďarsky Brutóc a potom, ešte stále po maďarsky, Szepeszentlörinc, v nemčine Brutowecz, ale aj Stenzelau alebo Stenzelhaus, no slovenskí utečenci svoje rodisko nazývajú Brutovce, a po rusínsky – žijú tam aj Rusíni, čiže Ukrajinci – sa zas povie Brutivcy. Príliš veľa názvov pre farnosť so stopäťdesiatimi dušami, najmä katolíckymi Slováckmi. Biely murovaný kostol spodsaditou cibulovitou vežou pochádza z prvej polovice štrnásteho storočia a zasvätili ho svätému Vavrincovi, Laurentiusovi, patrónovi obce. Len zopár kamenných domov. Väčšinu budov, či skôr chýd, postavili dreva. Mierne kopce, lúky, malé políčka. Sedliaci

zBrutoviec nežijú vchudobe, ale musia od svitu do mrku drieť na poliach, vzáhradách, vlese, vstajniach. Dobytok nepozná nedeľu ani voľný deň.

Príkladom môže byť rodina Pála Popovica, jedného zo štyroch mužov, ktorých vmarci 1888 chytili pri pruskej hranici. Keď sa narodil, žili jeho rodičia János Popovic a Anna Popovicová, rodená Milcsaková, ešte v dome svojich starých rodičov. Dom spisovým číslom 65 mal dve spálne akuchyňu, dve pivnice, tri maštale ahumno, čiže dosť miesta pre obe rodiny, ktoré tvorilo dokopy šesť osôb adobytok. Podľa úradného súpisu majetku zdecembra 1869 vlastnil Pálov dedo Mihály Popovic dva valašské kone, dvoch volov, jednu maďarskú ajjednu švajčiarsku kravu, desať obyčajných adve chovné ovce adva osly. Sliepky, kačky ahusi sa do daňových listín nerátali.

Švajčiarske kravy mali pri sčítaní ľudu amajetku samostatnú kolónku, považovali sa za niečo výnimočné, lebodávali viac mlieka ako maďarské. Kto mal vmaštali švajčiarsku kravu, ten vdedine niečo znamenal. Samozrejme, Mihály Popovic vlastnil aj polia apasienky okolo domu, ataktiež lúky,ovocný sad azeleninovú záhradu; mal teda značný majetok. No veľké hospodárstvo znamená aj veľa práce.

Hlavne pre ťažkú drinu sa Pál, ktorého doma, prirodzene, volajú Pavol, rozhodne vosemnástich spolu sďalšími sedliakmi aich synmi odísť do cudziny. Ako vtedy väčšina detí, aj Pavol začal pracovať veľmi skoro, už ako päťročný; k jeho prvým povinnostiam patrí pásť astrážiť sliepky ahusi, neskôr aj prasatá. Ako osemročný sa už stará okravy. Na sliepky, husi aprasce dohliada pri dome, no skravami chodieval na lúky ďaleko od dediny, takže neraz strávi celý deň alebo aj viac dní mimo domova; prespáva vimprovizovanom príbytku zčečiny. Detskú prácu určujú vroľníckych rodinách prísne pravidlá, každému členovi pripadá nejaká úloha.

OPavlovom odchode do Ameriky zrejme rozhodli rodičia, aby si zarobil doláre. Viacerí odchádzajú za more splánom prežiť tam pár rokov aopäť sa vrátiť domov, za úspory si kúpiť pole, kus lesa, zvieratá, vyplatiť spoludedičov či dlhy, alebo vyrovnat nedoplatky na daniach. Slovenskí utečenci patria medzi „Amerikánov“, ekonomických migrantov. Pavol Popovic aj jeho priatelia nemienia rodnú obec opustiť navždy.

Lenže kto prostých ľudí z Brutoviec naviedol, aby sa vybrali skúsiť šťastie do Ameriky? Takmer všetci drobní sediaci anádenníci zo Spiša anedalekej Haliče – aj Pavol Popovic aj jeho kumpáni – sú analfabeti. Ozasľubenej zemi za oceánom sa určite nedozvedeli z časopisov alebo propagačných brožúr. Dôležitú úlohu zrejme zohrali listy gramotných vysťahovalcov, ktorí život vcudzine vykresľujú vlákavých farbách aobčas dokonca posielajú domov drobné príspevky, dolár alebo dva, hoci bankovky sa zobálok dajú ľahko ukradnúť. Adresáti poprosia farára alebo učiteľa, aby im list prečítal. Správy sa väčšinou začínajú odvolaním na boha a pozdravením Ježiša anajsvätejšej matky, Panny Márie. Často sa pri takej príležitosti zide celá dedina, aby si vypočula, aké správy dorazili susedom zďalekej Ameriky.

Jeden starý vysťahovalec z Brutoviec, katolícky kňaz, krátko pred smrťou vUSA porozpráva, ako do dediny prišli agenti averbovali ľudí na cestu do Ameriky. Bežný úkaz. Vspišských dedinách sa často objavujú agenti arozprávajú obyvateľom úžasné príbehy obohatom kontinente, kde peniaze ležia na ulici, stačí sa zohnúť azodvihnúť ich. Agenti vedia, ako sa tam dopraviť – loďou väčšou než brutovský kostol! Akedže sú dobráci, ponúkajú lístky aj na zálohu akaždému zaistia miesto na parníku až do Ameriky.

Keď sa občas v dedine ukáže kráľovsko-uhorská polícia, agenti razom zmĺknu anasadia nevinné výrazy. Vobci sa vyskytujú náhodou, práve tade prechádzajú.

Emigrácia zrakúsko-uhorskej monarchie síce nie je zakázaná, no navádzať ľudí na vystáhovalectvo alebo ho propagovať je trestné. Bez štátneho povolenia sa utečencom nesmie pomáhať ani im predávať lodné lístky. Za zvlášť trestuhodné sa považuje prehovárať na odchod mužov, ktorí majú narukovať do armády anie sú od vojenskej služby oslobodení. Vtakom prípade ide opomoc pri dezercii, čo sa náležite trestá. Pavla Popovica aJana Viroszteka ešte len čaká odvod.Potvrdenie oprepustení zarmády nemajú.

Všetko nasvedčuje tomu, že Simon Herz oboch mladých Slovákov podporoval či dokonca presvedčil, aby sa vojenčine vyhli. Známeho vystáhovalieckého agenta si haličské úrady všimajú už dlho; teraz dúfajú, že sa im konečne do rúk dostal rozhodujúci dôkaz.

Okresný veliteľ vBialej žiada osvienčimské úrady, aby Herza vzáležitosti vypočuli. Dotyčný však všetky obvinenia odmieta anapíše: „Ako splnomocnený agent hambursko-americkej transportnej akciovej spoločnosti so sídlom vHamburgu vyhlasujem, že dotyční neboli mojimi klientmi, ani si umňa nekúpili lodné lístky. Svojim klientom odporúčam cestovať vlakom, nie autom.“

Simon Herz riadi vOsvienčime zastúpenie vystáhovalieckej agentúry *Hamburg-Amerika*, no len ako nájomca, vlastníkom je Josef Klausner zmestečka Brody. Klausner vo východohaličskom pohraničí prevádzkuje aj agentúru *Cunard Steamship Company* so sídlom vLiverpoole, ktorá takisto podniká sutečencami. Aj jeho už polícia dlhší čas sleduje.

Klausner na predvolanie zareaguje podráždene. Pošle do Lvova vyhlásenie, vktorom všetky obvinenia pobúrene odmietne. Klausner napíše, že povolenie prevádzkovať obchod slodnými lístkami pre *Cunard Line* vBrodoch aj pre hambursko-americkú líniu vOsvienčime získal od vysokého c. k. (cisársko-kráľovského) miestodržiteľstva. Pri podnikaní sa vždy drží všetkých platných predpisov. Na-

priek tomu ho aj skolegami opätovne očierňujú. Dobré vie, kto za donášaním stojí akto otravuje úrady: zástupcovia brémskej severonemeckej firmy Lloyd vOsvienčime. Prie-
hľadná metóda, ako sa zbaviť nepohodlnej konkurencie.

Klausnerovo vyhlásenie priložia kspisu akópiu doručia aj na okresné zastupiteľstvo vBialej. Dokumentov oprípa-
de slovenskej štvorice utečencov pribúda, spisujú sa zá-
pisnice, medzi Uhorskom aHaličou sa čulo korešponduje, ďalej sa vyšetruje aprebiehajú výsluchy.

Muži, ktorých sa to týka, nemajú ocelej veci ani po-
tuchy, už dávno sa dostali do zasľubenej zeme. 1. aprí-
la 1888, len štyri dni po tom, ako ich neďaleko Starých
Stavov zadržala pohraničná polícia, vystúpili zparníka
Rugia, ktorý premáva na linke zHamburgu cez Le Havre
do New Yorku pre hambursko-americkú transportnú ak-
ciovú spoločnosť nazývanú Hapag. Cestovali vnajlacnej-
šej triede, vmedzipalubí, spolu so štyrmi ďalšími rodákmi
zBrutoviec, ktorí sa do Hamburgu dostali bez zdržania.

1. apríla dorazili ôsmi obyvatelia malej dedinky do New
Yorku, samí muži, všetci zdraví amocní: Mihály Popovic,
39, Mihály Malinyak, 33, Janko Hockicko, 30, Mathias
Komara, 30, Pál Popovic, 18, Jan Virosztek, 16, Pál Korh-
nyak, 16 aJakob Komara, 14. Chlapov zBrutoviec nespája
iba spoločná túžba odísť do Ameriky. Mihály Popovic je
mladší brat Pálovho otca Jánosa amá na osemnásťročného
synovca dávať pozor; Pálovi rodičia János aAnna Popovi-
covci sú zasa krstní Pála Korhnyaka, ktorý je po mame –
za slobodna Hockickovej – príbuzný sJankom Hockickom.
Pokrvne spriaznení, zošvagrení, zo susedstva, priam zjed-
ného dvora – do Ameriky dorazila úzko prepojená partia.

Pre rodnú dedinu znamená ich odchod bolestivú stra-
tu. Muži chýbajú pri robote, mladší sa chystali ženiť, preto
rodičom aj dievčatám sľúbili, že sa vrátia. Na cestu sa muži
vydávajú bez manželiek, snúbeníc či sestier, ktoré zostávajú
doma, na poliach, vzáhradách apri dobytku. Vmedzipalubí

Rugie sa tlačia takmer výlučne chlapi vnajlepších rokoch, zväčša od dvadsať do štyridsať. Na dlhú cestu si trúfne len zopár rodín, rodičov s deťmi, často ešte dojčatami.

Mihály Popovic, ročník 1849, je najstarší zpartie. Má tridsaťdeväť, Keď vezmeme do úvahy tvrdé pracovné a životné podmienky sedliakov, je to na utečenca celkom dosť. V Brutovciach zanechal ženu akárdeľ detí. Je druhýkrát ženatý, prvá manželka Maria Korhnyaková mu zomrela roku 1884 ako tridsaťjedenročná a zanechala mu štyri deti, najmladší mal včase smrti len štyri roky. Aj preto sa Mihály Popovic už mesiac po ženinej smrti znova oženil. S druhou manželkou Annou sa už tiež tešia z potomstva: Joannius, Goergious, Katherine a Agatha. Neprichádzalo do úvahy, aby sa sním na cestu vydala aj žena, ktorá sa stará o ostatok a o dom plný detí.

Mihályho otec patril knajbohatším ľuďom v dedine. Okrem veľkého hospodárstva vlastnil miestnu krčmu, v ktorej predával aj drobnosti na každodenné použitie ako soľ, cukor, ihly na šitie, a takisto požičiaval peniaze. Mihály sa narodil ako tretí potomok, a veľké dedičstvo odkávať nemohol, pretože sedliacky dvor pripadne najstaršiemu synovi. Do Ameriky pravdepodobne vycestoval so zámerom zarobiť si toľko, aby mohol v Brutovciach nakúpiť polia či lúky.

Zoznam lodných pasažierov obsahuje len skromné informácie, meno, (približný) rok narodenia, dátum príchodu do Spojených štátov a povolanie, odôvodnenie vycestovania sa tam neuvádza nič.

Všetci ôsmi Brutovčania, ktorí do New Yorku dorazili na Rugii, dokonca aj štrnásťročný Jakob Komara, v kolónke *occupation* uviedli: *workman*, robotník. *Workman* znie úžasne.

Pritom nejde o robotníkov, ale o sedliakov alebo o sedliackych agazdovských synov; lenže muži nesnívajú o farmárčení, netúžia po voľnom kúsku zeme na riedko obý-

Ruthenenmädel - Harpatten.

vaných územiach, ktorý by po pár rokoch mohli za nízku sumu odkúpiť od štátu. Neplánujú vUSA chovať kravy ani ovce či sadiť kukuricu, nie, chcú pracovať vo fabrike, vbani alebo pri stavbe železnice.

Mnohí Slováci si nájdu prácu vbaniach alebo železiarňach vPensylvánii, kde drú za biedny plat vnebezpečných podmienkach. Prespávajú vubytovniach pre masu, vtma-vých smradľavých dierach. Pracovné podmienky sú tvrdé ačasto dochádza kúrazom. Mzda za dvanásťhodinový pracovný deň je spravidla jeden dolár. Vporovnaní stým, koľko zarábali doma, alebo čo im občas platili rodičia, im to najprv pripadá ako celý majetok. Preprava vmedzipalubí zHamburgu do New Yorku ich vyšla asi na tridsaťštyri dolárov.

VBrutovciach videli Mihály Popovic ajeho druhovia hotovosť len zriedkavo. Väčšina sedliakov hospodári sebestačne, nakupovať od iných nepotrebujú, len občas kus oblečenia, pár čižiem alebo petrolej do lampy vnajbližšom mestečku. Vdedine, ale aj na trhu vneďalekej Levoči ešte bežne funguje výmenný obchod. Po krátkom dohadovaní sa dá za šesťdesiat vajec od trhovníka kúpiť pestrá blúzka azopár stúh.

Chlapi snívajú olepšom živote vAmerike aodobrom zárobku, sú pripravení tvrdo pracovať, čo sa naučili už doma. Peniaze chcú posielat' rodinám, do Brutoviec sa mienia vrátiť speknou sumou, sdolármi, sveľkými, šuštiacimi bankovkami. Sú sporiví amajú jasný cieľ.

Keď agent prišiel do dediny, tvrdil, že kto sa nevyhýba robote, nájde vAmerike ulice dláždené zlatom. Ako dôkaz vytiahol zvrecka zlaté mince alákavo nimi štrngal. Potom mužom ukázal obrázky: loď, ktorá hrdo preráža vlny, obrovské mesto svežiakmi, aké nikto zBrutoviec ešte nevidel, veľká fabrika, pred ktorou stoja usmiati robotníci. Továreň, presviedčal ich agent, patrí slovenskému vysta-hovalcovi, ktorý tam odišiel pred pár rokmi. Agent do-

konca poznal jeho meno aprečítal úryvok zlistu bohatého Slováka, ktorý napísal ošťastnej prozreteľnosti abožej mi-
losti, ktoré ho do Ameriky priviedli.

Simon Herz zOsvienčimu úžasné historky zUSA po-
tvrtil, keď im za pruskou hranicou odovzdal lodné lístky
zHamburgu do New Yorku. Oddane mu ďakovali, aHerz
neskôr, bez ich vedomia, napísal vich mene ďakovné listy
sám sebe, aby sich pomocou prehovoril na odchod ďalších
Brutovčanov či obyvateľov iných obcí. Jednoduchý aoblú-
bený trik vystahovaleckých agentov.

Slováci zaplatili za cestu vopred. Peniaze namáhavo
skladala dohromady celá rodina. Príbuzní predali pár kráv,
pole, lúku, azda si aj trocha požičali od bohatého sedliaka,
ako bol Mihály Popovic senior, ktorý však bral za pôžičku
vysoké úroky, amožno agent dostal namiesto hotovosti
kus pôdy.

Keď chlapi nastúpili na voz spišského povozníka avy-
dali sa na dlhú cestu, rodičia asúrodenci pri rozlúčke pla-
kali, apriatelia aj známi im závideli. Dedinčania sa zhro-
maždili na námestí pred kostolom amlčky pozorovali, ako
sa dal voz do pohybu.

Stála tam aj sedemročná Anna Pavliková. Hanblivo má-
vala sočami upretými na Pavla Popovica, do ktorého bola
detsky zalúbená, odkedy ju minulý rok na vysviacke zo
žartu zdvihol, pootáčal apobozkal. Štyria cestujúci máva-
li naspäť avolali slová na rozlúčku, až kým zhromaždenie
pred kostolom nezmizlo za kopcom. Potom sa zabalili do
drsných konských plachiet anatiahli sa na seno rozložené
po voze. Lúky apolia okolo úzkej, nespevnenej cesty ešte
pokrývala hrubá vrstva snehu. Na strmých zrázoch na sl-
nečnej strane sa už ukazovali veľké hnedé škvrny pôdy.
Ako poslednú zdediny videli zavalitú vežu Kostola svä-
tého Vavrinca.

97 322

Neželaní cudzinci

Otomto okamihu sníval Mendel Beck celé roky. Snoval plány aznova ich zavrhol, vnovinách pozorne čítal inzeráty cestovných agentúr pre lodnú dopravu, radil sa spriateľmi aznámymi, nastražoval uši ausiloval sa zapamätať si všetko, čo ten-ktorý navrátillec rozprával o Amerike, živote v New Yorku amrakodrapoch, kde žije toľko ľudí ako vcelej haličskej dedine, takže susedia sa ani nepoznajú po mene. Ulice sú také dlhé, že im nevidno koniec. Aneustále sú plné ľudí, ktorí sa tlačia akričia vnajrôznejších jazykoch, niektorí sú čierni ako noc, tvár aj ruky, avšetci sa kamsi ponáhľajú, všetci zdanlivo bezcieľne bežia.

Mendel Beck do seba nasal ich príbehy, svedomito sporiť, grajciar ku grajciaru, kadečo si odoprel, až napokon zhromaždil dosť peňazí na plavbu za oceán. Spriateľom Abrahamom Feldom atroma ďalšími mladíkmi vyrazil štvrtou vlakovou triedou do Przemysłu, zPrzemysłu do Krakova aodtiaľ do Osvienčimu. So všetkými prestupmi ačakaniami trvala cesta celý deň. Osvojich plánoch muži cestou ani nemukli, hoci sa ich viacerí ľudia pýtali, kam mieria, vždy reagovali vyhýbavo, nič nehovoriacimi odpoveďami. Na stanici v Krakove si dávali bacha na policajtov avyhýbali sa im širokým oblúkom.

V Osvienčime naproti stanici, vhoteli de Zator, vpobočke hamburskej agentúry, si zakúpili lodné lístky. Odprevadil ich tam územčistý mladý muž, ktorý ich doviedol až ku dverám anespustil znich oka, akoby sa bál, že si svoj zámer počas krátkej prechádzky rozmyslia autečú.

V kancelárii agentúry visela cisárska orlica, ktorá na